

BATI İTTİFAKININ KRİZİ VE ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

DR. TAMER KAŞIKCI

Öğretim Üyesi ESOĞÜ

“

Batı ittifakı kendine özgü bir ittifak içi güç dengesi, Batı kimliği ve üyelerinin çıkarları üzerine inşa edilmiştir. Temelleri daha önceki yıllarda bulunabilecek ancak 1945 sonrası dönemde kurumsallaşmış olan bu ittifak, uluslararası politikanın şekillenmesinde başat role sahip olmakla birlikte, zaman içerisinde yaşanan önemli politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden etkilenmiş ve bugün bir ittifak içi krizle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür.

”

Tüm sosyal yapılar gibi Batı ittifakı da maddi ve düşünsel unsurlar üzerine inşa edilmiştir. İttifakın maddi boyutunu ağırlıklı olarak üyelerinin sahip oldukları fiziksel kapasite ve yetenekler teşkil ederken, düşünsel boyutunu ittifakın oluşturduğu üst kimlik ve bu kimlik mer-

kezinde formüle edilen değerler oluşturmaktadır. Bu yazıda Batı ittifakının yaşamakta olduğu krizin içeriğinin ne olduğu ve bu krizin Ortadoğu'ya nasıl yansıdığı analiz edilecektir.

BATI İTTİFAKINDA MADDİ VE DÜŞÜNSEL UNSURLAR

Buna göre ittifakın maddi boyutu merkezde süper güç olan ABD ve onun çevresinde hizalanmış diğer güçlerden oluşan ittifaka özgü bir güç dengesinden meydana gelmektedir. Diğer yandan ise ittifakın düşünsel boyutu insan hakları, demokrasi, bireysel özgürlükler ve piyasanın serbestliği gibi değerler üzerine kurulu Batı kimliği çerçevesine dayanmaktadır. Yine bu iki kategori arasında, içeriğine göre maddi ya da düşünsel alanda değerlendirilebilecek çıkarlar yer almaktadır.

Dolayısıyla, Batı ittifakı kendine özgü bir ittifak içi güç dengesi, Batı kimliği ve üyelerinin çıkarları üzerine inşa edilmiştir. Temelleri daha önceki yıllarda bulunabilecek ancak 1945 sonrası dönemde kurumsallaşmış olan bu ittifak, uluslararası politikanın şekillenmesinde başat role sahip olmakla birlikte, zaman içerisinde yaşanan önemli

politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden etkilenmiş ve bugün bir ittifak içi krizle karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür.

BATI İTTİFAKININ ORTADOĞU'DAKİ KRİZLERİ: GÜÇ, KİMLİK VE ÇIKAR

Güç bağlamında Batı ittifakının yaşadığı temel problem, ittifak içi güç dengesinin hem iç hem de dış faktörler tarafından sarsılmakta oluşudur. İttifakın başat gücü olan ABD'nin Afganistan ve Irak işgalinin ardından bu bölgelerde istediği istikrarı sağlayamamış olması ABD gücünde gerileme tartışmalarını beraberinde getirmiş, bu durum ittifak içi güç ilişkilerinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde Çin'in ekonomik büyüme ile birlikte bölgesel ve hatta küresel etkisini artırma girişimi, ABD yüzyılının sona ererken, Çin yüzyılının başladığı iddialarını güçlendirmiştir. Bu tartışmaların Ortadoğu bölgesi açısından önemli sonuçlar doğurmakta olduğunu söylemek mümkündür. ABD gücünün gerileyişi, Irak, Afganistan ve Suriye örneklerinde olduğu gibi ABD'nin bölgedeki askerî varlığını azaltma politikası ile birlikte değerlendirildiğinde 1950'li yıllardan beri bölgede var olan Batı hegemonyasının zayıflamasına neden olmaktadır. Bu durum bölgede Batı ittifakının varlığına dayanan bölge içi güç dengesinin de revize edilmesinin önünü açmaktadır. Buna göre öncelikle bölgede etkin olan dış aktörler içerisinde Batı ülkelerinin ağırlıkları azalırken, bir taraftan Suriye iç savaşının galibi Rusya'nın, diğer taraftan Arap ayaklanmaları ile krize giren bölge

ekonomilerine can suyu veren Çin'in bölgedeki varlığı artmaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak, bölge ülkeleri arasındaki güç dengesinde de değişim yaşandığı görülmektedir. Yemen iç savaşında ve güncel Irak politikalarında görüldüğü gibi İran'ın bölgedeki etkisi artarken, geleneksel olarak Batı ile yakın ilişkiler içerisinde olan başta Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin rolleri sorgulanmaya başlanmıştır.

Kimlik bağlamında değerlendirildiğinde, Batı ittifakı içerisinde insan hakları ve demokrasi gibi geleneksel değerlerin araçsallığına ilişkin eski tartışmanın yeniden su yüzüne çıktığını söylemek mümkündür. Buna göre Avrupa Birliği'nin (AB) uluslararası sistemdeki rolünü Batı değerlerinin üzerine inşa ederek birliği "normatif güç" olarak tasarlayan Avrupalı devletler için bu değerler, Batı-dışı aktörlerle ilişkilerde temel referans noktasını oluştururken, özellikle terörle savaş doktrini ile birlikte ABD söz konusu değerleri tamamen göz ardı eden tek taraflı dış politika anlayışı geliştirmiştir. Her ne kadar, geçmişte olduğu gibi bugün de İsrail, Suudi Arabistan ve Mısır gibi rejimlerle olan yakın ilişkileri, ABD'lilerin yanı sıra Avrupalıların da

insan hakları ve demokrasinin rolüne ilişkin bakışlarının sorgulanmasını gerektirse de 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin izlediği tek taraflı, uluslararası hukuku yok sayan ve tüm uluslararası normları göz ardı eden politikalar Avrupalı müttefikleri tarafında da yoğun bir şekilde eleştirilmiştir. Şüphesiz ki bu durumun Ortadoğu'daki en önemli yansıması, toplumsal düzlemde artan Batı karşıtlığıdır. ABD'nin bazı Avrupalı müttefikleriyle birlikte bölgede yürüttüğü operasyonlardan tüm Batı ittifakı sorumlu tutulmuştur. Bu durum, uzun yıllardır bölgede çeşitli sivil toplum kuruluşları ve projeleri aracılığıyla normatif gücünü geliştirmeye ve insan hakları ve demokrasi gibi değerleri yaygınlaştırmaya çalışan AB'nin de bölge halkları tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak uzun yıllardır tüm dünyaya olduğu gibi bölgeye de kendisini demokratik, insan haklarına saygılı ve özgürleştirici olarak tanıtan Batı'nın, bölge halkları tarafından "otoriter" ve "müdahaleci" olarak tanımlandığını söylemek mümkündür.

“

Geleneksel olarak Batı ittifakının Ortadoğu'daki hegemonyasının belkemiğini oluşturan ABD için bölge, Çin ve Rusya gibi küresel rakipleriyle mücadele bağlamında önem arz etmektedir.

”

Son olarak Batı ittifakının üyelerini bir arada tutan temel unsurlardan biri tanesi olan çıkarlar konusunda

da son dönemde önemli değişimlerin olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar kapitalist uluslararası ekonominin mevcut işleyişini garanti altına alması bağlamında Batı ittifakının üyeleri açısından vazgeçilmesi zor ortak çıkarlar üretmeye devam ettiği aşikâr olmakla birlikte, ABD'nin dış politikasında yükselen güçler gibi küresel meselelere, müttefiklerinin ise ağırlıklı olarak Avrupa'nın geleceği gibi bölgesel sorunlara ağırlık verdiği ve bu nedenle bu aktörlerin çıkarlarının birbirinden ayrıştığını söylemek mümkündür. Bu durumun en açık şekilde gözlemlenebildiği alanlardan biri de Ortadoğu'dur. Gele-

neksel olarak Batı ittifakının Ortadoğu'daki hegemonyasının belkemiğini oluşturan ABD için bölge, Çin ve Rusya gibi küresel rakipleriyle mücadele bağlamında önem arz etmektedir. Bu nedenle ABD, Suriye ve Afganistan'dan çekilme örneklerinde de gözlemlendiği gibi bu küresel mücadelenin gerektirdiği şartlar doğrultusunda bölgeyi ikinci plana atabilmektedir. Ancak Avrupalı müttefikleri açısından hemen yanı başlarındaki Ortadoğu asla göz ardı edilemeyecek kadar önem arz etmektedir. Zira bölge Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanmasında en önemli alanlardandır. Bunun yanı sıra, bugün Avrupa güvenliğini tehdit eden

en önemli sorunların başında uluslararası göç meselesi gelmekte ve her yıl binlerce insan yasa dışı yollarla Ortadoğu'dan Avrupa'ya doğ-

ru hareket etmektedir. Üstelik ABD'nin bölgede izlediği saldırgan politikalar, enerji kaynaklarının güvenliğini ve dolayısıyla bölgenin

enerji arzının devamlılığını tehdit etmekte ve yarattığı istikrarsızlıkla daha fazla insanın bölgeden göç etmesine neden olarak bu bağlamda Avrupa'nın güvenlik sorunlarını derinleştirmektedir.

Batı ittifakı, geçen onlarca yıl içerisinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden nasibini almış ve bugün güç, kimlik ve çıkar başlıkları altında özetlenebilecek çok boyutlu bir krizin içerisine girmiştir.

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana uluslararası politikanın seyrini önemli oranda belirleyen Batı ittifakı, geçen onlarca yıl içerisinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerden nasibini almış ve bugün güç, kimlik ve çıkar başlıkları altında özetlenebilecek çok boyutlu bir krizin içerisine girmiştir. Bu krizin yansımaları diğer tüm ilgili alanlarda olduğu gibi Batı ittifakı üyelerinin yoğun bir şekilde ilişki içerisinde olduğu Ortadoğu bölgesinde de hissedilmekte ve bölge politikalarında önemli değişimleri beraberinde getirmektedir. Ancak söz konusu krizin Batı ittifakının yakın zaman içerisinde dağılacağı şeklinde yorumlanması da mümkün değildir. Zira Rusya'nın Ukrayna müdahalesinde Batı ittifakının verdiği ortak tepki düşünüldüğünde hâlen söz konusu ittifakın uluslararası politikanın şekillenmesinde önem arz ettiği, bu nedenle yaşanan krizlere rağmen varlığını sürdüreceğini öngörmek mümkündür. ■